

**СЕЋАЊЕ НА ПРВИ СВЕТСКИ РАТ – ПРОЈЕКАТ ИДЕНТИТЕТ
И СЕЋАЊЕ: ТРАНСКУЛТУРАЛНИ ТЕКСТОВИ
ДРАМСКИХ УМЕТНОСТИ И МЕДИЈА (СРБИЈА 1989-2014)**

**MEMORIES OF WORLD WAR I – PROJECT: IDENTITY AND MEMORY:
TRANSCULTURAL TEXTS OF DRAMATIC ARTS AND MEDIA
(SERBIA 1989-2014)**

Nataša Delač

**MARKANTNI SIMBOL PROŠLOSTI:
DVE DRAME O PRINCIPU**

Nataša Delač¹
Fakultet dramskih umetnosti, Beograd, Srbija

MARKANTNI SIMBOL PROŠLOSTI: DVE DRAME O PRINCIPU²

Apstrakt

Rad nastoji da, posredstvom savremenih dramskih tekstova, ispita način na koji se prezentuje figura Gavrila Principa i način na koji se ova dela bave Principovim uticajem na Prvi svetski rat. Predmet rada je način na koji se Princip kao markantni simbol prošlosti (Kuljić) koristi u konstrukciji sećanja posredstvom analize dve drame – „Mali mi je ovaj grob” Biljane Srbljanović i „Zmajeubice” Milene Marković. Ove drame u središte pažnje postavljaju život ovog pripadnika Mlade Bosne i obe autorke, svaka na svoj način, pokušavaju da istaknu onu svetovnu, ovozemaljsku stranu njegove ličnosti.

Cilj rada je ukazati kako i dramski tekst, iako predstavlja izdvojen mikro-kosmos, ima funkciju u arhiviranju sećanja i tumačenju istorije Balkana, te kako je i posredstvom dramskih tekstova moguće istražiti ulogu Gavrila Principa koja počiva na dihotomiji pozitivne i negativne simbolizacije ličnosti.

Ključne reči

Prvi svetski rat, Gavrilo Princip, sećanje, markantni simbol, identitet.

---

1 natasadelac@yahoo.com

2 Ovaj tekst je nastao u okviru rada na projektu br. 178012 *Identitet i sećanja: transkulturalni tekstovi dramskih umetnosti i medija (Srbija 1989-2014)*, Fakulteta dramskih umetnosti (Univerzitet Umetnosti u Beogradu), koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

Princip kao markantni simbol prošlosti

Drame „Mali mi je ovaj grob” Biljane Srbljanović i „Zmajeubice” Milene Marković preispituju poziciju jednog od najmarkantnijih simbola jugoslovenske prošlosti – Gavrila Principa. Teodor Kuljić „markantni simbol” smatra emotivnom osnovom za postavljanje paralele između prošlosti i sadašnjosti (Kuljić 2011: 12), a ličnost Gavrila Principa na jedinstven način otvara pitanje konflikta između dve struje sećanja.

Mešanjem istorijskih faktuma sa imaginacijom problematizuje se Principova subverzivna uloga. Predstavljen između dve krajnosti, gde jedna počiva na slavljenju njegove herojske determinisanosti i one druge koja se zasniva na njegovoj ulozi teroriste, Principov udeo u početku Prvog svetskog rata postaje predmet mnogobrojnih rasprava. Jedna takva rigidna teorija glasi:

Nedopustiv je napad na ljudsku prirodu i na politiku što te bedne i nesrećne zemljice na Balkanskom poluostrvu mogu među sobom da vode sporove koji izazivaju svetske ratove. Oko 150.000 mladih Amerikanaca poginulo je zbog jednog događaja 1914. godine u nekakvom blatnjavom, primitivnom, selu Sarajevu. [...]“ (Ganter prema Todorova 2006: 240-241).

Nasuprot ovom stavu Zapada, stoji mišljenje Muhameda Filipovića:

Gavrilo Princip je bio bosanski i jugoslovenski revolucionar, član organizacije mladih ljudi koji su se zalagali za oslobođenje Bosne od Austrougarske i ujedinjenje svih slovenskih naroda. Njegov čin je politički atentat, a ne teroristički akt. (Filipović 2014).

Upravo ovaj polaritet dobra i zla, veoma često zapostavlja identitet Principa kao običnog čoveka, daleko izvan ove dve moćne mistifikacije.

Na postjugoslovenskim prostorima taj se narativ transformirao od opštejugoslovenskog heroja do srpskog nacionaliste i teroriste. To je dovoljno da uzdrmate same temelje. Čim odaberete jednu od mogućnosti – ideju jedinstva ili stigmatizaciju čitave etničke grupe kao ubica – dolazite na tanak led. (Jakiša prema Bakotin 2014).

Tumačenje Principa isključivo kao heroja uz potiskivanje prirode njegovog čina, u najužoj je vezi sa idealizacijom prošlosti. Čak i kada bismo mu pripisali pesnički zanos, mladost i ideologiju, potrebno je uzeti u obzir i njegovu

ljudsku slabost, žaljenje zbog ubistva vojvotkinje, što mu pruža baš ono što većini takvih idealizacija nedostaje – identitetsku crtu običnog čoveka. Slično je i sa demonizacijom, koja insistira na zlu kao jedinoj pokretačkoj snazi. U oba slučaja, reč je o mitologizaciji istorijske ličnosti. „Mitski preuznošene ličnosti proglašavaju se osnivačima pokreta, država ili njihovim simbolima. Oni su vođe, očevi, učitelji, uzori, žrtve, ali i dželati.” (Kuljić 2011: 232). Jedan od zadataka ovog rada odnosi se na pronalaženje načina kako odvojiti ili bar prepoznati zapostavljenu stranu Principove ličnosti koja govori o mladom zanesenjaku, revolucionaru, ali prevashodno – čoveku.

Zajedničko za obe spisateljice je insistiranje na trećem konstitutivnom činio-cu Principovog identiteta koji postoji izvan njegove namere da bude junak ili demon, a koji se kreće u pravcu njegove ljudske, pa i žrtvene determinacije. Upravo je to platforma koja će poslužiti kao osnovno polazište ovog rada. Naravno, već na samom početku jasno je da je u po sredi fikcionalni mikro-svet oličan u viziji autorke komada koji iako domaštan, može poslužiti kao relevantno polazište u tumačenju Principove ličnosti.

Mapiranjem sećanja koja se odnose na Gavrila Principa, moguće je istražiti elemente koji formiraju njegov identitet, a naposljetku i kolektivni identitet zajednice koja je nosilac (čuvar) tog sećanja. Istorija je stvorena preplitanjem istine i laži, prećutkivanjem, zaboravom, montažom, uplivom nostalgije i osećanja, a Princip kao jedna od najznačajnijih figura ovog perioda podložan je preoblikovanju u zavisnosti od uticaja određenih političkih i istorijskih tumačenja.

Lik Principa u drami „Mali mi je ovaj grob”, Biljane Srbljanović

Autorka na samom početku komada ističe: „[...] Zasnovan je na istinitim događajima, arhivu, zapisima sa suđenja i brojnoj istorijskoj građi. Ipak je predmet čiste fikcije i u njemu ne treba tražiti više od toga.” (Srbljanović 2013a: 5). Ovakav pristup ima funkciju da naglasi da nije reč ni o kakvoj realističnoj tvorevini ili podražavanju stvarnosti (iako smo od početka svesni da je reč o dramskom predlošku), već da je u pitanju fiktivni svet koji je osmislila autorka.³

---

3 Slično je i sa komentarom Milene Marković koja žanrovski određuje „Zmajebuce” kao junački kabare, čime negira utemeljenost ove drame isključivo na istoriji i stvarnosti.

U drami je registrovano mnoštvo citata, interteksta koji, s jedne strane, može postojati bilo gde u komadu, a s druge strane, može se tumačiti i kao samostalni esej. Jedan od samostalnih odlomaka su i stihovi Marka Perina, takođe pripadnika Mlade Bosne⁴, koji glase:

„I grobovi naši Bečom će se borit.
Po dvorovima šetati plašeći gospodu.
A grobovi naši Evropi će zborit
Jugosloven mora dobiti slobodu.” (Srbljanović 2013b: 7).

Interesantno je kako je reč o stihovima veoma sličnim onim koje je napisao sam Princip, a koji glase:

„Naše će sjene hodati po Beču,
lutati po dvoru, plašiti gospodu.”⁵

Autorka je citatima koji se protežu od Principovog vremena, preko onih preuzetih iz savremene pop kulture (citat iz filma *Goodfellas*), pa do onih ubijenog premijera Zorana Đinđića, ukazala na činjenicu da neovisno o vremenskoj i prostornoj određenosti, heroji su ujedno i zločinci i žrtve.

Eksplicitnom tehnikom karakterizacije, autorka pruža informacije koje imaju funkciju u predstavljanju Principa kao običnog čoveka. U sceni nakon što beže od žandara, stoji didaskalija: „Na sredini scene Gavrilo i Nedeljko, prepadnuti, zadihani, umazani krvlju, sad su dotrčali odnekud.” (Srbljanović 2013b: 12). Strah, nesigurnost, osećaj neizvesnosti ukazuje kako nije reč ni o kakvim proračunatim zločincima ili tendencioznim teroristima, već da je reč o dva uplašena mladića. Slično je i u sceni kada Nedeljko nasrće na Ljubicu i kada ga Princip posrami, braneći devojčicu. Pomenuta scena ima funkciju u kristalizovanju Principovog stava o nepriznavanju nedužnih žrtava. Značaj ove Principove karakterne osobine će se reflektovati u njegovom odnosu prema ubistvu Vojvotkinje od Hohenberga, Sofije Čotek: „Nisam zločinac jer sam uklonio onog koji je činio zlo. Nju nisam hteo. Vojvotkinju sam nehotice usmrtio i žao mi je zbog toga.” (Srbljanović 2013b: 120), kao i: „Nisam ciljao

---

4 Marko Perin je proglašen vidovdanskim herojem i sahranjen zajedno sa ostalim pripadnicima Mlade Bosne: Principom, Žerajićem, Čabrinovićem, Čubrilovićem, Ilićem, Grabežom, Milovićem, Jovanovićem, Mitrom i Neđom Kerovićem.

5 Ove stihove će u svojoj drami koristiti i Milena Marković kao svetleća slova koja najavljuju završnu scenu „Zmajeubica”, u kojoj Vojnik František govori o Principovom tajnom grobnom mestu (Marković 2014b: 95-96). U oba slučaja, ovi stihovi svedoče o slobodarskoj ideji čiji su nosioci učesnici Sarajevskog atentata.

na gospođu. Nisam hteo nju. Nisam video da sedi u kolima. [...]” (Srbljanović 2013b: 122).

Čini se kako je autorka insistirala na mladosti i neiskustvu svojih junaka. Principovo naivno prihvatanje Ljubičine šale o žandarima i strah, te njegova odbojnost prema nadimku „Gavrica”, ali i ljutnja na Čabrinovićevu konstataciju da se povredio dok je bežao od žandara, učestvuju u Principovoj karakterizaciji sa posebnim osvrtom na njegovu infantilnost.

Sličnu funkciju ima i primer eksplicitne tehnike karakterizacije koji se odnosi na Principovu nezainteresovanost za devojke. Tako će Princip u raspravi Nedeljka i Ljubice oko ženidbe, samo prokomentarisati: „Ma mene to ne zanima!” (Srbljanović 2013b: 77), a neće ni pokušati da zagrlji ili bar uzvratil zagrljaj Ljubici Ilić. Isticanjem Principove nezainteresovanosti za devojke, naglašava se njegova mladost, ali i zanesenost idejama o slobodi. Autorka naglašavanjem Principovog odnosa prema suprotnom polu stvara sliku kako Princip nije doživeo sve stadijume u mladosti jednog čoveka, već se opredelivši za put ideologije, odrekao života običnog mladića. Pored toga što je učinio za pojedine herojsko, a za druge terorističko delo, važno je identifikovati njegovu ličnu žrtvu.

Sećanje na neuspeli pokušaj Principa da se priključi vojsci pruža nam značajne informacije u vezi sa njegovim likom. Na prvom mestu pruža nam podatke o njegovoj nejakoj građi, ali i o istinskoj sramoti i žaljenju što ne može da se bori za svoj narod. Njegova reakcija na ovaj događaj ukazuje da je reč o svojevrsnoj traumi – „spontanom i duboko intimnom afektu” (Asman 2011: 136) koja učestvuje u probuđivanju negativnih emocija koje su važile u datom momentu u prošlosti: „Gavrilo se zaplače, ne može više da izdrži da se pravi ravnodušan.” (Srbljanović 2013b: 50), a istovremeno ovakva reakcija svedoči o Principovoj ranjivosti i senzibilnosti.

Mladost i naivnost zaslužni su za Principovu snažnu ideju, ali su istovremeno i krivci za način na koji se odlučio da tu ideju sprovede. Njegov greh je što je jednu plemenitu ideju odlučio da realizuje na krajnje neplemeniti način:

Ljudi sa emancipatorskim težnjama, hrabri, odvažni, pametni i pre svega veoma mladi, jedino za čim mogu da posegnu u toj strahovitoj unutarnjoj potrebi za revolucionarnom borbom jeste ono što poznaju iz lokalne mitologije – za tiranoubistvom kao povodom buduće revolucije. (Srbljanović 2013a).

Autorica koristi dokumentarnu građu kao integralni element fikcionalnog sveta drame tako što prvi deo komada završava listom citata koji govore o Sarajevskom atentatu. Ovi citati služe kako bi se naglasila kontradiktornost u shvatanju pozicije učesnika atentata, čime se relativizuje čisto herojska ili satanizovana uloga Gavrila Principa, ali istovremeno se naglašava kako je Princip prevashodno žrtva mnogo viših, ranijih sukoba koji su samo eskalirali, ali ne i nastali činom političkog ubistva.

Autokomentar koji izgovara Princip glasi: „Gavrilo Princip, devetnaest godina. Po nacionalnosti Jugosloven. Ne osećam se krivim i nisam zločinac. Sve sam radio sam.” [...], „Nisam zločinac jer sam uklonio onog koji je činio zlo.” [...], „Radio sam sâm i jedini sam kriv. Mislio sam dobro.” [...], „Ja sam nacionalista Jugosloven, moja težnja je ujediniti sve Jugoslovene u bilo kojoj državnoj formi i osloboditi ih od Austrije. To sam mislio izvesti terorom.” [...], „To znači ubijati, ukloniti one koji smetaju ujedinjenju i koji čine zlo. Na ovo delo potakla me je osveta za sve muke koje moj narod trpi.” (Srbljanović 2013b: 120-122). Dati komentari predstavljaju deo dokumentarne, istorijske građe koju je autorica pronašla u zapisima sa suđenja, te kao takvi pružaju informacije o Principovoj motivaciji i odnose se na Principovu ideju o jugoslovenstvu i na čvrsto uverenje u ispravnost svojih odluka, ne samo u kontekstu dramskog dela, već i u kontekstu društvene stvarnosti.

EksPLICITNA tehnika najznačajnija je u trenucima kada nam autorica pruža ključne informacije u vezi sa likovima postavljene iz perspektive eksternog elementa. Tako npr. nakon niza tehnika koje Principa karakterišu kao dečaka i naivnog demonstranta sledi eksterni glas naratora: „Gavrilo spusti pogled. Ovaj dečko krivog nosa, krvave glave, što gleda u pod, zove se Gavrilo Princip i uskoro će ubiti čoveka.” (Srbljanović 2013b: 27). Na ovaj način dolazi se do stvaranja kontrastnih slika – od Principovog dečakog zanosa, pa do izvršenja ozbiljnog čina kakav je atentat. Takvim postupkom postiže se dinamizam na sceni, ali s druge strane pruža se ideja o slojevitom i višedimenzionalnom dramskom liku kakav je Princip.

Jedan od najfrekventnijih postupaka karakterizacije je isticanje kontrastnih odlika između likova, u konkretnom slučaju postignuto poređenjem mladih revolucionara i Apisa. Eksplicitnom tehnikom karakterizacije, autorica naglašava negativne osobine Apisa: „Apis se osmehuje kao negativac u ratnim filmovima. Kao hijena, ona sa uzice.” (Srbljanović 2013a: 35), „Apis je ružan kao đavo.” (Srbljanović 2013b: 96). Demonizacija Apisovog lika služi kako bi se naglasila njegova dominacija, sklonost manipulaciji, beskrupuloznost na-

suprot poslušnosti, odanosti mladih revolucionara. Jedna od kontrastnih osa na osnovu koje su ovi likovi postavljeni u opozicioni odnos zasnovana je na podatku da Apis zapravo nije direktno učestvovao ni u jednom ratu dok ove mlade ljude gura u smrt. Surova priča o Apisovom omiljenom sestriću koji je poginuo u prvom boju simbolično nagoveštava sudbinu ovih mladića. I na mestu najznačajnije tačke kontrasta nalazi se ideologija koju su protežirale ove dve strane, jer za Apisa koji je bio potaknut velikosrpskim idejama, Princip se deklarirao kao: „Srbohrvat, koji govori hrvatskosrpski.” (Srbljanović 2013b: 150). I dok je Apis želeo Veliku Srbiju delujući u organizaciji „Ujedinjenje ili smrt”, u kojoj prvi član Zakonika glasi: „da pripadnik organizacije ’Ujedinjenje ili smrt’ može biti Srbin ili onaj koji radi za ujedinjenje srpstva.” (Srbljanović 2013b: 66). Princip je verovao u ujedinjenje Jugoslovena.

Princip ne izražava žaljenje zbog atentata (izuzev žaljenja što je ubio nadvojvotkinju), ali s druge strane, ne doživljava sebe kao heroja. Iz toga se nameće zaključak kako je Princip verovao u ideju o južnoslovenskom zajedništvu i slobodu svog naroda, ali istovremeno dokazuje kako nije pravdao sredstvo kojim se poslužio kako bi dosegao cilj: „Politički čin je nosio s ponosom i hrabro. Ubistvo kao ljudska tragedija ga je mučilo do kraja.” (Srbljanović 2013a).

Pored kontrastiranja sa Apisom, autorka se služi i poređenjem sa samim prestolonaslednikom kako bi „odbranila” svog junaka. Groteskna priča o prestolonaslednikovom porivu za ubijenjem divljači, njegov provokativni dolazak u Sarajevo za vreme Vidovdana i demistifikacija predanja o Sofijinoj navodnoj trudnoći, učestvuju u kristalizaciji dobra i zla. Funkcija ovih epizoda je da posluži kao opravdanje za inicijaciju negativnog stava prema austrijskom prestolonasledniku, dok kontrastiranje sa Apisom ukazuje na umešanost i manipulaciju veće sile u Sarajevskom atentatu, te da je Princip najvećim delom kolateralna šteta tajnih organizacija i moćnika.

Lik Principa je u ovoj drami najpre formiran na osnovu njegove uloge žrtve: umiranje u najgorim mukama, gangrena, gladovanje, usamljenost, zabrana knjiga i konačno, tamničenje svakog Vidovdana kao podsećanje na zločin koji je počinio. Sve to su dokazi o njegovom mučeničkom životu. Na naturalističkoj ravni, vidimo mladića koji pati i želi smrt, a ona mu izmiče, dok na simboličkom nivou uviđamo njegovu asketsku i žrtvenu ulogu.

U drami je posredstvom duha Danila Ilića predočena sudbina Gavrila Principa. Nemogućnost da se očuva konkretizovano sećanje u vidu muzeja,

grobnog mesta, posmrtnih ostataka, nagoveštava ideju o prolaznosti svega materijalnog, dok sećanje kao neopipljivi trag prošlosti nije moguće održati jednoznačnim i istinitim. Autorka daje svojevrsnu hroniku Principove ostavštine od vremena neposredno nakon Prvog svetskog rata, pa do Dejtonskog sporazuma i zaključuje: „Nestaće sve. Nestali smo, Gavrice, nema nas.” (Srbljanović 2013b: 154). Uništavanje i nestajanje spomen mesta, „sva mesta na kojima je učinjeno nešto uzorno ili na kojima se egzemplarno patilo” (Asman 2011: 285), implicira uzaludnost Principovog stradanja, jer Jugoslavije više nema.

Lik Principa u drami „Zmajeubice”, Milene Marković

Milena Marković dramu deli u 17 slika, a prvu po redu započinje ironičnim časom istorije. Postavljajući pitanje istinitosti i pravičnosti, autorka naglašava ideju o kontradiktornim, opozicionim stavovima kakve možemo pronaći u zvaničnoj istoriji. A kada jedan od učenika progovara: „Nije to nego svi mislimo različito. [...]” (Marković 2014b: 9), jasno je kako je istorija sklona različitim političkim učitavanjima i ideološkim opservacijama.

U drami su zastupljeni i poetski i prozni elementi, što možemo tumačiti kao umrežavanje epa i lirike, priče i osećanja. Najplemenitiji stavovi o slobodi, pravdi i zajedništvu izrečeni su jezikom stiha, dok su delovi sa suđenja, rekonstrukcija događaja, delovi dokumentarne građe preneseni posredstvom prozne reči „gde je ovo dokumentarno pre svega potpora, potvrda istinitosti fikcionalnog ‘opreznog domišljanja.’” (Miočinović 2014). Milena Marković svojim likovima daje romantičarski duh, pesnički zanos, udaljavajući ih od identiteta teroriste ili heroja, a dodeljujući im odlike mladih ljudi koji su zajedno za velikom slobodarskom misli, nosili i sudbinu stradalnika.

Jedan od sastavnih elementa „Zmajeubica” su songovi za koje Milena Marković kaže: „Htela sam da sa jedne umetničke distance, određene detalje mučno, slikovito, poetski i precizno prikažem.” (Marković 2014a). U songovima se inkorporiraju različiti sadržaji, počev od grotesknih prikaza tragične sudbine Kurve (song „Rođendan”) preko ispovesti Bogdana Žerajića (song „Šest metaka”), pa do apokaliptičnih slika stvarnosti okupiranog naroda (song „Puca, lomi”), a njihov cilj je da, u duhu Brehtovog teatra, distanciraju recipijenta od iluzije da je u pitanju stvarnost i naglase da je reč isključivo o slici stvarnosti. Sličan efekat imaju i svetleći natpisi kojima se najavljuju scene.

Jedna od tehnika implicitne karakterizacije koju je koristila autorka, odnosi se na „kontrastiranje likova oko jedne teme” (Romčević 2004: 86). Kontrastiranjem lika Domaće Gospođice sa likovima Bednog i Veselog učenika ostvaruje se njihov socijalni determinizam. Posredstvom sukobljavanja njihovih stavova u vezi sa Žerajićevim pokušajem atentata na Varešanina, uviđamo kako su nasuprot Domaćoj Gospođici, ova dva učenika iz socijalno i ekonomsko ugroženih sredina koje se mogu tumačiti kao inicijatori njihovog kasnijeg političkog opredeljenja. Monološkim komentarom Učitelja dobijamo informaciju i o teškoj situaciji Gavrila Principa: „Sejali su kukuruz i jednu mešavinu ova i ječma i od toga su uspevali da se prehrane samo dva meseca u godini.” „Uvek je ta porodica bila siromašna.” „Nisu ga mnogo cenili često su mu se rugali.”⁶ (Marković 2014b: 30). Takođe, siromaštvo i beda u kojoj je živeo Princip prouzrokovana je okupatorskim zakonima, o čemu svedoči Princip: „Carevo je mleko, carevo i begovo, eto što je.” (Marković 2014b: 36). Takođe, Učitelj će pružiti komentar na račun Ilićeve teške porodične situacije: „Danilu Iliću je otac obučar umro kad je ovaj imao pet godina, a majka je morala da mu radi kao pralja.” (Marković 2014b: 37). Naglašavajući tešku materijalnu situaciju i život pod okupatorima, autorka ukazuje šta je to pokrenulo ove mlade ljude na razmišljanje o atentatu kao o izlazu.

Milena Marković udvaja likove Bogdana Žerajića i Gavrila Principa. Na taj način, ona pronalazi paralelu između njihovog dela, ali i između njihove žrtvene uloge.⁷

Milena Marković u drami referira na sintagmatsku konstrukciju Vladimira Gaćinovića – „sitan rad” i koristi je kao integralni deo govora svojih junaka⁸, objašnjavajući pritom:

„Mali rad je poznato oportunističko shvatanje ljudi i stvari koje razvija poglede 'sitnog rada', onoga koji je jalov, sitno lični i sam sebi potreban a ne čoveku i ne budućnosti i ne narodu koji trpi nepravdu.“ (Marković 2014b: 17).

---

6 Ovo se odnosi na Gavrilovog oca

7 Referentna tačka u postavi Principovog lika, registrovana kod obe spisateljice, je poređenje sa Bogdanom Žerajićem, mladim atentatorom koji nakon neuspelog ubistva, izvršava suicid. Za razliku od Biljane Srbljanović koja naznačava kako se Princip divio Žerajiću, Milena Marković ide korak dalje i namenjuje obe uloge istom glumcu.

8 Još jedna paralela između autorki je i upotreba ovog izraza. Za razliku od Milene Marković koja ga integriše u govor likova, Biljana Srbljanović koristi ovaj izraz kao podnaslov IV pojave.

Pomenuti citat služi kao svojevrsan manifest koji je osmislio Gaćinović, a koji predstavlja i osnovnu pokretačku misao pripadnika Mlade Bosne.

Posredstvom likova, a naročito Danila Ilića, autorka naglašava nepostojanje slobode i imperijalističko ugnjetavanje od strane Austro-ugarske. Taksativno nabranje zabrana koje pripisuje austrijska vlast stvara utisak gotovo apokaliptične slike gde je ljudima zabranjeno „da se ne ide u crkvu”, „naručivati političke spise ni novine”, „sve što pišeš pokaži direktoru i profesoru”, „zabranjeno je nositi štapove”, „grudvati se po ulicama”, „hodati po ulicama sa devojkama”, „da se tera bicikl”, „da se učestvuje u raznim društvima”, „ne sme se okupljati”, „ne sme se ići na igranku”. (Marković 2014b: 52).

Lista zabrana koje ugrožavaju ljudsku slobodu stvaraju najpre preduslov, a potom i objašnjenje za odluku koju su doneli pripadnici Mlade Bosne. Autorka brani svog junaka dodeljujući mu ulogu žrtve, najpre žrtve koju je podneo mladić koji nije iskusio lepotu življenja (Danilo Ilić će reći Principu i Čabrinoviću: „Ja sam nešto i živeo. Samo vi niste baš ništa.” (Marković 2014b: 54)), a potom i žrtve koju je počinio verujući da oslobađa čoveka, svoj narod, baš kako je to video i Čabrinović: „Da se sruši bolesni čovek i da se rodi novi zdravi čovek.” (Marković 2014b: 53).

Postojeća dualistička priroda Principovog lika u svakodnevnom diskursu veoma često zapostavlja njegovu mladost kao jedan od faktora zbog kojeg bismo ga mogli shvatiti kao žrtvu. Svakako da to nije povod za traženje opravdanja za sam čin ubistva, ali svakako doprinosi kristalizaciji njegovog ličnog stradanja. Scena na klupi upravo podstiče recipijenta na razmišljanje kako Princip nije samo ubica ili heroj, već kako je on sam najveća žrtva. Najpre tu mislimo na činjenicu da nikada neće staviti glavu u krilo Sanjane Devojke (iako postoje razne insinuacije na tu temu), a potom i na činjenicu da će ostatak života provesti u najužasnijem mučenju. Princip će govoriti o svim mogućim sudbinama koje je propustio, jer *nikada neće imati sina, videti more, biti pesnik*, čime potvrđuje veličinu svoje lične žrtve, ali i izražava svoju jedinstvenu sudbinu koju mu namenjuje vreme i okolnosti iz kojih dolazi: „ali ja sam iz blata i ja ću pucati.” (Marković 2014: 72).

Takođe, Principova žrtva se ogleda i u činjenici da je širom Sarajeva bila uništavana srpska imovina, ali i da su prvi koji su osudili atentat bili upravo Srbi.

Principov stav o ubistvu Sofije demantuje njegovu ulogu fanatika, demonu, a s druge strane učestvuje u stvaranju zapostavljenog elementa njegovog identiteta koji svedoči da je čvrsto verovao u socijalnu pravdu: „Nisam zločinac jer sam uklonio onoga koji je činio zlo. Mislio sam dobro.” (Marković 2014b: 80), ali i da iz perspektive običnog čoveka nije odobravao čin ubistva „Ne žalim se ni na šta i znam šta sam uradio, ali mi je žao što sam ubio vojvotkinju od Hoemberga jer mi nije bila namera da nju ubijem.” (Marković 2014b: 79).

Autorka u prvi plan stavlja motiv Principovog ličnog stradanja, ali takođe i demantuje tvrdnje koje se odnose na njegovo protežiranje ideje o Velikoj Srbiji:

*Istinsko ujedinjenje Jugoslovena meni je bilo pred očima. Za to je potrebno osloboditi se Švaba i Austrije. Ja sam iz nacionalističkih razloga namera-
vao da izvršim atentat na ličnost koja predstavlja tu vlast. Moraju se Južni Sloveni ujediniti.* (Marković 2014b: 82).

Groteskne epizode poput one u kojoj evropski naučnik ispituje Žerajićevu glavu impliciraju pregršt neosnovanih, apsurdnih, neproverenih informacija koje dolaze od različitih društvenih arbitara, a koje vezujemo za pretenciozne zaključke u vezi sa motivacijom čina atentata, najpre onog koji je pokušao Bogdan Žerajić, ali i Principovog ubistva prestolonaslednika.

Milena Marković u nekoliko navrata ističe Principovu ljubav ka čitanju i knjigama u fazi njegovog života pre atentata, zato je u „Zmajeubicama” lik Principa ujedno i lik pesnika i zanesenjaka, filozofa i poete.⁹

Zaključak

Drame „Mali mi je ovaj grob” i „Zmajeubice” nastale su povodom obeležavanja stogodišnjice od početka Prvog svetskog rata. Biljana Srbljanović i Milena Marković su svoje tekstove posvetile jednoj od najznačajnijih figura ovog vremena, tako što su udvojile istoriju i fikciju. Preplitanjem dokumentarne građe i autorske vizije, uspele su da relativizuju istoriju, a fikciju približe društvenoj stvarnosti.

---

9 Autorke obe drame razrađuju informaciju iz zapisa dr Papenhejma (*Martin Pappenheim*) koja govori o Principu kao velikom ljubitelju knjiga i čitanja. I dok Biljana Srbljanović to čini ističući kako je Principu najviše smetala zabrana knjiga u zatvoru u Terezinu, Milena Marković se fokusirala na njegovu sklonost ka čitanju tokom celog života. Zato je lik Principa u „Zmajeubicama” poetičniji u odnosu na lik u prvoj drami.

Markantni simbol prošlosti oličen u figuri Gavrila Principa često je tumačen sa stanovišta identiteta koji počiva na isključivosti, bez obzira da li je reč o pozitivnoj ili negativnoj simbolizaciji ličnosti. Obe autorke su uspele da ukažu na načine kako sećanje učestvuje u formiranju identiteta figure kakav je Princip i istaknu identitetsku crtu ovog javnog simbola koja je tako često zapostavljena. Pored dva poznata identiteta koja počivaju na demonizaciji i idealizaciji, autorke su istakle Principov ovozemaljski identitet. Zato u njihovim dramama možemo uočiti trijadu identiteta: *Princip-heroj* – *Princip-demon* – *Princip-čovek* koja nam pruža jednu sasvim novu i, čini se, kompletnu percepciju Principovog lika.

Autorke su, pored sećanja koja su crpljena iz različitih zapisa, beležaka, hronika, u svojim dramama dodavale i svoje lično sećanje stečeno posredstvom različitih materijalizovanih tragova sećanja. Pored zapisa sa suđenja i beležaka doktora Papenhejma, Biljana Srbljanović je unosila sećanja iz recentne istorije koja se odnose na rat u Bosni i Hercegovini 90-ih godina ili na ubistvo premijera Đinđića, dok je Milena Marković, inspirisana Ničeovim (*Friedrich Nietzsche*) *Rođenjem tragedije*, u dramu integrisala elemente sećanja koji se odnose na romantičarski i sanjarski identitet Mladobosanaca.

Drame obe autorke funkcionišu kao figure sećanja na Gavrila Principa i njegovu ulogu u Prvom svetskom ratu. Zahvaljujući autorskoj perspektivi moguće je uvideti kako se javni simbol prošlosti interpretira unutar jednog fikcionalnog sveta. Pomenute drame nam pružaju pogled na jedan drugačiji doživljaj Principove uloge. I zaključujemo kako je danas, pored dva diskursa koji operiraju u dnevopolitičkim temama, na snazi i jedno drugačije stanište koje ne pokušava da smesti Principa na poziciju heroja ili demona, već pokušava da pokaže perspektivu onih za koje je Princip prevashodno žrtva i stradalnik.

Literatura

- Asman, Alajda. (2011), *Duga senka prošlosti*, Beograd: Biblioteka XX vek.
- Asman, Jan. (2007), *Kultura pamćenja*, Beograd: Prosveta.
- Bakotin, Jerkov. (2014), „Opasne priče o Gavrilu Principu”. *Deutsche Welle*, jun 2014. <http://www.dw.de/opasne-pri%C4%8De-o-gavrilu-principu/a-17743392>, 2.8.2014.

- Filipović, Muhamed. (2014), „Princip je zaslužio spomenik u Sarajevu”. *Press Online RS*, http://pressrs.ba/sr/vesti/vesti_dana/story/63281/Princip+je+zaslu%C5%BEio+spomenik+u+Sarajevu!.html, 12.06. 2014.
- Kuljić, Todor. (2011), *Sećanje na titoizam*. Beograd: Čigoja štampa.
- Marković, Milena. (2014a), Intervju. „Mladobosancima je Niče bio važan”. *Politika*, januar 2014. <http://www.politika.rs/rubrike/Kultura/Mladobosancima-je-Nice-bio-vazan.lt.html>, 14.7.2014.
- Marković, Milena. (2014b). *Zmajeubice – junački kabare*. Beograd: L.O.M.
- Miočinović, Mirjana (2014), „Izvesna je samo smrt”. *Vreme*, jun 2014. <http://www.vreme.co.rs/cms/view.php?id=1204670>, 3.8.2014.
- Romčević, Nebojša. (2004), *Rane komedije Jovana Sterije Popovića*. Novi Sad: Pozorišni muzej Vojvodine.
- Srbljanović, Biljana. (2013a), Intervju. „Biljana Srbljanović – intervju”. *Peščanik*, juli 2013. <http://pescanik.net/2013/07/biljana-srbljanovic-intervju/>, 14.7.2014.
- Srbljanović, Biljana (2013b), *Mali mi je ovaj grob. Drama u dva dela*. beograd: Samizdat B92.
- Todorova, Marija. (2006), *Imaginarni Balkan*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- http://pressrs.ba/sr/vesti/vesti_dana/story/63281/Princip+je+zaslu%C5%BEio+spomenik+u+Sarajevu%21.html, 22.7.2014.

A STRIKING SYMBOL OF THE PAST: TWO PLAYS ABOUT GAVRILO PRINCIP

Abstract

This paper's aim is to examine the way in which the figure of Gavrilo Princip is presented in two contemporary dramas and to explore the way in which these plays deal with Princip's impact on the First World War. The paper deals with the way in which Princip, as a prominent symbol of the past (Kuljic), is used in the construction of memory through the analysis of two plays – „This grave is too small for me” by Biljana Sribljanović and „Zmajebice” by Milena Markovic. Both plays focus the life of the member of Young Bosnia, and both authors respectively try to point out the secular, worldly side of his personality. The aim of the work is to show how a dramatic text, even though it represents an isolated fictional microcosm, has the function of archiving memories and interpreting the history of the Balkans, and that it is possible, through the work of art, to explore the role of Gavrilo Princip based on the dichotomy of positive and negative symbolization of his personality.

Keyword

The First World War, Gavrilo Princip, memory, a prominent symbol, identity...